

ברכת המצוות בארבע עבודות הזבח

- א. פתיחה
- ב. ברכות המצוות – דאורייתא או דרבנן?
- ג. הקרבת קורבן – 'מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה'?
- ד. תהליך הקרבת קורבן – מצווה אחת ארוכה או סדרת מצוות קצרות?
- ה. ברכות רבות על מצווה אחת
- ו. ארבע עבודות – במשנה, בגמרא ובפוסקים
  1. שיטת התוספתא – ברכה כללית
  2. הברכות המוזכרות במשנה ובגמרא
  3. שיטת האבודרהם
  4. שיטת בה"ג
  5. שיטת הרמב"ם
  6. שיטת ערוך השלחן
- ז. סיכום והלכה

א. פתיחה

ברכות המצוות הן מההתרחשויות המשמעותיות המלוות אותנו לאורך היום. מיד בקומנו בבוקר, קודם ברכות השחר, אנו מברכים: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על נטילת ידיים"; ובמהלך היום, לפני כל מצווה ומצווה שאנו מקיימים, אנו מברכים את ה' על שפע הזכויות שזיכנו.

בבואנו לדון באופן קיום עבודת הקורבנות בבית המקדש, אחד העניינים המעשיים ביותר הוא ברכות המצוות: על מה מברכים ועל מה לא, מתי מברכים ומהו נוסח הברכות. דווקא השאלות האלו כמעט שאינן זוכות להתייחסות במשנה, בגמרא ובפוסקים, ונזכרות לרוב בדרך אגב. בחלקו הראשון של המאמר, ננסה להתחקות בקצרה אחר מקור ברכות המצוות וכלליהן, ובעקבות כך ננסה להבין היכן במקדש מברכים. מקוצר היריעה לא נתייחס במאמר לכל מצוות המקדש, ובחלקו השני נעסוק בעיקר בשאלה האם מברכים על ארבע עבודות הזבח: שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה.

במקדש יש כמה סוגים שונים של עבודות. העבודה המרכזית שבה רוב העיסוק במהלך היום היא עבודת הקורבנות, המורכבת מפרטים רבים: סמיכה, שחיטה, קבלת הדם, הולכתו

---

* תודה רבה לרב שמואל אריאל שעבר על מאמרי בתשומת לב רבה, וזיכה אותי בהערות והארות משמעותיות.

וזריקתו; הפשטה, ניתוח, הקטרת האמורים ואכילת הבשר או שריפתו. האם יש כאן מצווה אחת, או כמה מצוות? האם מברכים פעם אחת על כל מעשה הקורבן, או שמברכים על כל שלב בפני עצמו? ניתן להציע גם אפשרות ביניים: אולי חלק מעבודות הקורבן משמעותיות יותר, או כוללות יותר, ורק עליהן מברכים. שאלה דומה מתעוררת בנוגע למנחות. מלבד עבודת הקורבנות, יש במקדש עבודות נוספות כגון הקטרת הקטורת, הדלקת המנורה, עריכת לחם הפנים, ועוד. יש גם עבודות הכנה, כגון הכנת הקורבנות או הקטורת, לבישת בגדי הכהונה, קידוש ידיים ורגליים ועוד. האם מברכים על כל עבודה ומלאכה במקדש בפני עצמה? אפשרות אחרת שניתן להעלות, היא ברכה אחת כללית. כל כוהן הקם לעבודה, מברך בבוקר ברכה אחת על כל עבודות היום, בדומה לברכות התורה שאנו מברכים בבוקר, או לטבילה שטובלים הכהנים בבוקר לעבודת היום כולו.

ב. ברכות המצוות - דאורייתא או דרבנן?

מהו המקור הראשוני ביותר לברכות המצוות? שאלה זו תלויה בשאלה היסודית: האם החיוב בברכות המצוות הוא מדאורייתא או מדרבנן. הגמרא (ברכות כא, א) לומדת את מקורן של שתי ברכות מן התורה: ברכת המזון וברכות התורה. ברכת המזון נלמדת מהאמור "ואכלת ושבעת וברכת", וברכת התורה (שהיא ברכה על מצווה) נלמדת מהאמור "כי שם ה' אקרא הו גדל לא-להינו". הגמרא קובעת שאין ללמוד מברכת המזון לברכות התורה ולהיפך, משום שלכל ברכה יש מאפיינים המייחדים אותה: מה לברכת המזון שכן נהנה, ומה לברכת התורה שכן חיי עולם. מהגמרא הזו נלמדים שני דברים חשובים לענייננו:

1. הגמרא מדגישה שאין ללמוד מברכות המצוות לברכות הנהנין. לכן במאמר אנו נתעסק בברכות המצוות בלבד.

2. הגמרא לומדת מהפסוקים את ברכת התורה, שהיא ברכת המצוות.

לאור זאת, יש לברר האם לומדים מברכת התורה לשאר ברכות המצוות. הירושלמי (ברכות ו, א) אכן לומד כך:

ומניין שכל המצות טעונות ברכה? רבי תנחומא רבי אבא בר כהנא בשם רבי אלעזר: "ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה", הקיש תורה למצות: מה תורה טעונה ברכה, אף מצות טעונות ברכה.

בבבלי לא מצאנו שום אזכור לכך, ולהיפך: בגמרא (ברכות טו, א) נאמר שהברכה על הפרשת תרומה, היא מדרבנן. במקום נוסף (שם לג, א) נאמר באופן כללי שהברכות תוקנו על ידי אנשי כנסת הגדולה, ונראה שאף ברכות המצוות בכלל זה. אמנם, נושא הסוגיה שם הוא היכן קבעו את חיוב ההבדלה. לכן רבים הסבירו¹ את כוונת הגמרא באמרה שאנשי כנסת

1. עיינו למשל במאירי (שם) וברשב"א (שו"ת ד, רצה).

הגדולה **תיקנו**, שתקנתם עוסקת בנוסח, באופן הקיום, ולא בעצם החיוב שהוא מדאורייתא. מכיוון שניתן להסביר כך גם בשאר הדברים שעליהם מדברת הגמרא, ההוכחה מכאן לא חזקה.

נמצאנו למדים שלמעט ברכת התורה, ישנה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי האם חיוב ברכות המצוות הוא מדאורייתא או מדרבנן. אנו מנהגנו כשיטת הבבלי, ולכן נראה כי ברכת התורה היא מדאורייתא, וברכות שאר המצוות הן מדרבנן.^{2 3}

ג. הקרבת קורבן - 'מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה'?

המקור לברכת המצוות הוא דרשה או תקנה כללית. כמעט שאין התייחסות ספציפית למצווה כזו או אחרת, ולכן לא ניתן לדייק לגבי 'סוגים מסוימים' של מצוות. כך בין אם הברכות מדאורייתא ובין אם הן מדרבנן. עם זאת, בפועל יש מצוות רבות שאין מברכים עליהן, כגון: כיבוד הורים, צדקה, כבוד ועונג שבת, שימוח חתן וכלה, השבת אבדה, ועוד רבות. ראשונים ואחרונים רבים נדרשו לשאלה, מדוע במצוות מסוימות מברכים ובמצוות

---

2. אמנם באחרונים ניטשה מחלוקת האם ברכות התורה אכן מדאורייתא או שכל הלימוד בגמרא הוא אסמכתא בעלמא. אך ניתן לסכם את דבריהם בכך שאין הוכחה חזקה לאף אחד מהצדדים, ולכן הלכה מחמירים במקומות הנוגעים לעניין. להרחבה ניתן לעיין באחרונים על שו"ע (או"ח סי' מז). עוד דעה יוצאת דופן בעניין היא דעת האג"מ (או"ח ח"ב סי' ג): לשיטתו ברכת השבח שבברכות התורה היא מדאורייתא, ואילו ברכת המצוות שם היא מדרבנן.

3. ביודיו המעשרות אומר האדם: "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (דברים כו יג). דורש שם הספרי (שג), וכן מביאה המשנה (מעשר שני פ"ה מי"א): "לא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עלי". נראה כי יש כאן מקור מן הפסוקים לברכת הפרשת המעשרות! יתרה מכך, הגמרא (ברכות מ, ב) מדייקת מהמשנה הזו הלכה בהלכות ברכות - האם "כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה" או "...שאין בה מלכות". הגמרא מחזקת את ההבנה שאכן יש כאן מקור לברכת המצוות מן התורה, ודבר זה סותר את דברינו.

רש"י (בגמרא שם בברכות) אכן כותב במילים מפורשות: "מלברך. ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר". אך כבר המפרשים על רש"י בחומש תהו על כך ומיהרו להדגיש שאין מדובר בברכת המצוות ממש (עיין למשל בדברי הרא"ם). באופן כללי רוב המתייחסים לכך נטו להסביר בכל מיני דרשות את הפסוק כאסמכתא, ולא כמקור הלכתי ממש, ושיטת רש"י נותרה יחידאית.

אך עדיין, אם מסבירים את הפסוק כאסמכתא, קשה מאוד להבין את הגמרא! אולם כשמעיינים בגמרא, ניתן לדייק ולראות שהגמ' אינה לומדת מן הפסוק, אלא מדיוק מהמשנה. הגמ' אומרת: "ואילו מלכות לא קתני, ור' יוחנן תני", ולא: "ואילו מלכות לא כתני" וכו' (עיי"ש). זה כמובן לא מוכיח שהלימוד הוא אסמכתא בעלמא, אבל גם לא ניתן להוכיח שהלימוד הוא הלכתי ממש. תודה רבה לרב שמואל אריאל שהאיר את עיניי בדיוק זה בלשון הגמ'.

אחרות אין מברכים? המפרשים לא עונים תשובה אחת, אלא נותנים כללים רבים.⁴ רוב הכללים דומים, וחוזרים בניסוחים שונים בין המפרשים השונים, וחלק מהכללים ייחודיים במצווה מסוימת או אצל מפרש מסוים. אם נאסוף את הכללים שנזכרו במפרשים נגיע לרשימה ארוכה מאוד, של מעל לשלושים כללים. אך גם מבלי להיכנס לכל החילוקים הרבים, ניתן לראות שכולם הסכימו על הכלל הגדול, והוא שמברכים על כל המצוות מלבד יוצאות דופן שמתקיימות בהן הגדרות שונות. כמה מצבים מרכזיים נזכרו בדברי רבים מהמפרשים, שבהם אין מברכים: מצוה הבאה בעבירה, מצוה שאין בה מעשה, פורענות (כגון מיתות בי"ד), מצווה שאין עשייתה תלויה לגמרי במקיים המצווה.

בעוד שהניסיון של הראשונים הוא בעיקר לתת הגדרות והסברים למציאות הנהוגה בפועל בישראל, בעבודת המקדש אין לנו מסורת אבות רצופה בעניין הברכות, ואף בדברי חז"ל כמעט ואין התייחסות לברכות. לכן ננסה בזהירות להשתמש בכללים שקבעו הראשונים, לא כאמצעי להסבר המנהג הקיים, אלא כאמצעי לקביעת ההלכה.

לפי רוב מוחלט של היסודות שנזכרו בפוסקים, אין סיבה להוציא את עבודות המקדש מכלל המצוות שמברכים עליהן. עם זאת, יש מקום לדון באפשרות שלא יברכו על עבודות רבות, משום שתהליך ההקרבה דורש שיתוף פעולה של כמה כוהנים. מצב זה דומה למצוות נוספות שקיומן המלא אינו תלוי רק במקיים המצווה אלא באנשים נוספים, ולכן אין מברכים עליהן. בלשון הרשב"א (שו"ת הרשב"א א, יח):

אין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה, מפני שאפשר שלא יתרחק בה חברו, ונמצא מעשה מתבטל; כגון מתנות עניים, והלואת הדלים, ונתינת צדקה, והעניקה, וכיוצא בהם. וכן על דבר שהוא מסור לבית דין כגון עשיית הדינין שמא לא יקבלו בעלי דין את דעתו.

לכאורה, יש מקום להסיק מכך שאין מברכים על עבודות שמהוות חלק מתהליך ההקרבה. משום שהתהליך מתקיים על ידי מספר כוהנים, ואם כן המצוה שעושה כוהן אחד יכולה להיפסל על ידי כוהן אחר, וזוהי "מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה". ואולם, נראה שאין בכך כדי לבטל את הברכה על עבודות אלו. וזאת, משום שנראה שהטעם לכך שאין מברכים הוא שהמצוות הללו במהותן תלויות באדם אחר. כלומר, בעצם הציווי טמונה ההבנה שיתכן שלא נוכל לקיים את המצווה במצבים מסוימים, וממילא בעצם הקיום מונחת ההבנה שאולי המצווה איננה מתקיימת במלואה. לעומת זאת, עבודות הזבח אמנם יכולות להיעשות על ידי שני כוהנים או יותר, אך הן יכולות להיעשות גם על ידי כוהן אחד בלבד (וכפי שנוהג הכוהן הגדול ביום הכיפורים). מכיוון שכך, נמצא שקיום המצווה על ידי מספר אנשים אינו

4 לרוצה להרחיב – מקורות (חלקיים) לעיון בסוגיה זו: רמב"ם הל' ברכות יא, ב-ג; שו"ת הרשב"א א, יח; אבודרהם, ברכות המצוות ומשפטיהם; ביאור הגר"א או"ח ח, א; אר"ז א, קמ; רוקח, שסו; ערוה"ש חו"מ תכז, י.

מהותי לה, ואין בו כדי לבטל את הברכה עליה.⁵ נמצאנו למדים כי באופן עקרוני התשובה לשאלת ברכות המצוות במקדש, היא שמברכים – אף שאין לנו מסורת אבות רצופה בעניין זה.

ואכן, מצאנו בראשונים אזכורים לברכות המצוות במקדש כדבר פשוט. בנוגע לתמורה, שיש ספק בחיובה בסמיכה ובתנופת חזה ושוק, כתב רש"י (ערובין נ. ד"ה והרי): "ולבי אומר דאינו מברך על התנופה ועל הסמיכה, דלא ליהוי ברכה לבטלה". מדברי רש"י עולה שבמצב הרגיל מברכים, ורק בתמורה נמנעים מכך. בדומה לכך, הראב"ד (הלכות ברכות יא, טו) מזכיר את הברכה על הדלקת המנורה, בדיון על נוסח ברכת נר חנוכה: "שזו הברכה הוקבעה על הנרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה".

ד. תהליך הקרבת קורבן – מצווה אחת ארוכה או סדרת מצוות קצרות?

לאור זאת, יש לדון על אלו פעולות מברכים. לשם כך, יש לברר כיצד נמנות המצוות המתקיימות בעבודת המקדש, ומצאנו בזה שלוש דעות. כתב הרמב"ם בהקדמה לספר המצוות (שורש יב):

ידוע שאנחנו פעמים נצטוינו על מעשה אחד מן המעשים ואחר כך יתחיל הכתוב... ויבאר השם שזכר ויאמר על מה הוא כולל. אם כן אין ראוי שיימנה כל צווי שבא באותו הבאור מצוה בפני עצמה... והמשל בזה העולה. הנה אנחנו נצטוינו שתהיה מלאכת העולה כך והיא שישחטה ויפשיטה וינתחה ויזרוק דמה על תואר כך ויקריב חלבה ואחר כך ישרוף כל בשרה... והמלאכה הזאת בכללה היא מצות עשה אחת (סג) והיא תורת העולה.

הרמב"ם עצמו מזכיר ברמז את שיטת בה"ג שמנה כל אחת ואחת מהעבודות כמצווה בפני עצמה (הקדמה מניין העשין, קפג-קצד, ועוד). הרמב"ן (בהשגותיו לסה"צ שם) מביא גם הוא את שיטת בה"ג, ואחר כך חולק בעצמו ומביא שיטה שלישית:

והקרוב אלי יותר, שנמנה כל מעשה הקרבנות אחת, אין הפרש לכהן בין שיעשה הטאת ואשם או עולה ושלמים. ונצטוו כל זרע אהרן בעבודתם מצות עשה אחת, שנאמר (במדבר יח, ז): 'ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם...' ואם כן יחסרו ארבע מצות מחשבונו שלהרב בכאן.

אם כן, לשיטת הרמב"ם, מעשה העולה כולו מהווה מצווה אחת בלבד, שמתפרטת לשחיטה, הפשטה וניתוח, זריקה וכו'. לשיטת בה"ג, כל פרט הוא מצווה בפני עצמה. ולשיטת הרמב"ן,

---

5 הרב שמואל אריאל האיר את עיניי בחילוק נוסף. בדוגמאות שהביא הרשב"א, קיום המצווה תלוי בדעתו של אדם אחר בנושא שבו אין חיוב (לקבל את הצדקה, או בבית הדין – הזוכה יכול לוותר על זכותו). ואילו כאן, המעשה שעושה האדם האחר הוא מצוה, ואסור לכוהן לפסול את הקורבן. כיוון שכך, אין חוששים שאדם אחר יעשה איסור ויפסול את המצווה.

מצוות מעשה הקורבנות אחת היא, ואף בהקרבת קורבנות שונים בסוגם אין מקיימים יותר ממצווה אחת. לפי שיטת בה"ג, נראה בפשטות שמברכים על כל עבודה, ואילו לשיטת הרמב"ם ולשיטת הרמב"ן, יש לדון: האם על מצוה מתמשכת⁶ יש לברך ברכה אחת, או כמה ברכות שונות?⁷

ה. ברכות רבות על מצווה אחת

כמעט ולא ניתן למצוא בתורה מצב דומה, של מצוה אחת המורכבת מכמה חלקים. אעפ"כ, מצד הברכות אכן ניתן למצוא מצוות שמברכים עליהן יותר מברכה אחת. למשל: ברכות התורה ("אקב"ו לעסוק..."), "אשר בחר בנו..."; ברית מילה ("אקב"ו על המילה", "אקב"ו להכניסו בבריתו..."), "אשר קידש ידיד מבטן...". יותר מכך, הגמ' (נידה נא, ב) מספרת שבני מערבא היו מוסיפים ברכה נוספת בסוף מצות תפילין ("אקב"ו לשמור חוקיו"). הרשב"א מסביר (שו"ת הרשב"א ז, תקמ) שהיו מוסיפים את הברכה הזו בכל מצוה שקבוע לה זמן! (אמנם יש שחלקו, למשל התוס' שם בגמרא). עוד יותר מכך אומר האג"מ שהזכרנו לעיל (או"ח ח"ב סי' ג): לפי דבריו, קודם תקנת הברכות היו מברכים את כל הברכות כולן לא מפני חיוב, אלא מפני חביבות! אמנם אין מכאן ראיה גמורה, כיוון שזה קודם התקנה, אך הטעם של הוספת ברכה מפני חביבות נזכר בפוסקים במקומות נוספים (למשל באור זרוע א קמ).

מצד שני, יש איסור לברך ברכה שאינה צריכה. מובא בגמ' ברכות (לג, א): "ואמר רב ואיתימא ריש לקיש ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא". וכך פסקו הרמב"ם (ברכות א, טו), והשו"ע (או"ח רטו, ד). הגמרא אף אומרת בחריפות רבה: "הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף" (שבת קיח, ב). זה אמנם נאמר לגבי קריאת ההלל, אך נראה שהמוסיף ברכות לחינם דומה למרבה בהילול.

6 לכאורה יש לחפש מצוה אחרת דומה, ולהשוות אליה. אך למעט בקדשים, כמעט לא מצאתי אח ורע בתורה למצוה כזו, שבמניין המצוות היא מצוה אחת, ולמעשה היא מתקיימת במעשים רבים. כמובן, ישנה הדוגמה הנוספת שהרמב"ם מביא – חליצה, שבה אין מברכים על כל מעשה ומעשה. לשיטת הרמב"ם, מצות המרור היא חלק ממצות קורבן פסח, ולמרות זאת מברכים על הפסח והמרור שתי ברכות שונות. דבר נוסף שאולי ניתן לדמות אליו הוא ארבע מינים. ברמ"א מופיע מצב שבו מברכים על ארבעתם בנפרד ארבע ברכות (עיין שו"ע או"ח תרנא ברמ"א, ובמ"ב ס"ק נו). אך ברור שהמצב שם שונה מאוד, שכן לכתחילה יש ליטול את ארבעת המינים יחד ולברך עליהם יחד, ואילו כאן לכתחילה המצוה נעשית בשלבים שונים.

7 יצוין כי מצאנו בגמרא (סוכה מו, א) דיון הפוך: האם ניתן לכלול מצוות שונות בברכה אחת. למסקנת הגמרא, מברכים על כל מצווה בפני עצמה.

נראה שמסוגיה אחת ניתן לראות את המורכבות ההלכתית בדבר. המשנה במגילה (ד, א) אומרת לגבי ברכות התורה: "הפותח והחותם בתורה מברך לפניו ולאחריה". כותב שם ה'תפארת ישראל' (יכין): "וכל שאר הקורין לא יברכו כלל, דכולהו חדא מצוה נינהו". כלומר: כיוון שזו מצוה אחת, אי אפשר שכל עולה יברך שוב ושוב, אלא יברכו רק הפותח והחותם. למרות זאת, היום להלכה כל העולים מברכים! הגמ' מסבירה זאת (כא, ב): "והאידינא דכולהו מברכי לפניו ולאחריה היינו טעמא דתקיננו רבנן גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין" (=שלא יכנסו אנשים באמצע קריאת התורה ויחשבו שלא ברכו לפניו, או ייצאו באמצע ויחשבו שלא בירכו אחריה).

מכל הנראה לעיל, לענ"ד, נראה לסכם שאין להוסיף ברכות סתם כך, וזהו גדר ברכה שאינה צריכה. אך כאשר יש עניין משמעותי בהוספת הברכה, ניתן ואף ראוי להוסיף, ואז אין זה חמור כל כך. העניין המשמעותי יכול להיות מבחינה הלכתית או אפילו מחשבתית, כמו חביבות שהופיעה כמה פעמים בפוסקים. הרמב"ם מדגיש יפה את המורכבות הזו בסוף הלכות ברכות (יא, טז): "ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה, וירבה בברכות הצריכות". אם כן, נראה שבהחלט יתכן שמברכים כמה ברכות שונות, ואפילו לשיטת הרמב"ם והרמב"ן, הסוברים שהמצווה היא כללית.

ו. ארבע עבודות - במשנה, בגמרא ובפוסקים

נעלה שלוש אפשרויות למעשה, לפי דברינו עד עכשיו:

- א. מברכים על כל עבודה ועבודה בפני עצמה.
  - ב. יש רק ברכה אחת כללית, למשל בתחילת מעשה העולה מברכים ברכה אחת, או באחת המלאכות שהוקבע שהיא עיקרית.
  - ג. מברכים כמה ברכות אך לא על כל מלאכה, אלא בתחילה ובסיום (כעין האמור בגמרא בנידה), או בנקודות ציון מרכזיות.
- להלן המקורות שמזכירים ברכות על הזבח בטבלה הבאה, לפי נושא הברכה (מעניין לשים לב שברוב מוחלט של המקורות, הברכה מוזכרת בדרך אגב). לאחר הצגת הטבלה נעניין וננתח את השיטות השונות.

אחרונים	ראשונים	גמרא	תנאים	
	רש"י (עירובין נ, א ד"ה והרי)			סמיכה
ערוך השלחן (חו"מ תכז, י): "ומברך לשחוט הזבח".	רב האי גאון (תש' הגאונים החדשות סי' לא): "ואעפ"י שיעקר ברכת השחיטה על הקרבן היתה...". בהקשר לברכת שחיטה בחולין. רמב"ם (ברכות יא, יב): בדרך אגב, בדיון על ניסוח הברכות (האם "לעשות" או "על עשיית").	פסחים (ז ע"ב): הברכה מוזכרת בדרך אגב בדיון על ניסוח הברכות (האם "לעשות" או "על עשיית").		שחיטה
	רש"י עירובין נ, א ד"ה והרי			תנופת חזה ושוק
ערוך השלחן (שם): "דבקדשים... וסוף המצוה לאכול הקרבן ומברך באמת בשעת אכילה".	רמב"ם (ביכורים א, ב) - עיי"ש שמדובר על ברכת אכילת הקורבנות. רש"י (ברכות מת, ב ד"ה כי).		משנה פסחים (י, ט): "בירך ברכת הפסח פטר את של זבח...". ובתוספתא שם (י ג): "אי זו היא ברכת הפסח ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לוכל הפסח". תוספתא ברכות (ה, כב): "היה מקריב זבחים... וכשהוא אוכלן או' בר' אשר קד' במצ' וצונו לאכל זבחים".	אכילה
			תוספתא ברכות (ה, כב): "היה מקריב מנחות בירושלם... כשהוא מקריבן או' בר' אש' קד' במצו' וצו' להקריב מנחות... היה	ברכת הקורבן

אחרונים	ראשונים	גמרא	תנאים	
			מקריב זבחים בירושלם... כשהוא מקריב או' ברוך אשר קדש' במ' וצו' להקריב זבחים".	
<p>יביע אומר (ח"ט או"ח כז) בשם הנודע ביהודה: מהמילים "כי הרי כתב השל"ה בהל' שבת...".</p> <p>עבודת הקרבנות (לר"א הכהן פיעטרקוב, א, מח והלאה), ועוד פעמים רבות.</p>	<p>בה"ג (הקדמה, מניין העשין קפג-קצד) לא מתייחס במפורש אבל מונה כל אחד כמצוה.</p> <p>אבודרהם בשם ר"י בן פלאט (ברכת המצוות ומשפטיהם)</p>			<p>ברכה על כל מלאכה ומלאכה</p>

1. שיטת התוספתא - ברכה כללית

המקור המפורש ביותר הוא דברי התוספתא בברכות (ה, כב): במהלך אסופה של הלכות ברכות, מוזכרת ברכה שמברכים כאשר מקריבים קורבן: "כשהוא מקריבן, אומר: ברוך אשר קדשנו במצוותיו וצונו להקריב זבחים". בהתאם לאפשרויות שהעלינו, נראה כי התוספתא פוסקת לברך ברכה כללית על המצווה כולה, ולא ברכה על כל חלק וחלק. דבר זה מתאים לשיטת הרמב"ם. אלא שדברי התוספתא האלו לא הוזכרו כלל בהמשך: לא במשנה, לא בגמרא ולא בפוסקים. האם ניתן ללמוד מכך שדברי התוספתא לא נפסקו להלכה?

כיצד מתייחסים באופן כללי לתוספתא שאינה מופיעה בהמשך שרשרת ההלכה? אם נמצא מקור הסותר לתוספתא, בפשטות נלך אחריו. אם לא, זו שאלה לא פשוטה: מחד גיסא, ישנן הלכות המופיעות רק בתוספתא ונפסקות להלכה. ומאידך גיסא, ישנם גם מקומות שבהם העובדה שהתוספתא לא מופיעה בהמשך שימשה טיעון הלכתי להוכחה שהיא איננה תקפה.

נראה כי במקרה שלנו ניתן להבין מדוע התוספתא לא הוזכרה בהמשך. הרי אין שום הקשר מתאים להזכיר את דברי התוספתא! אם הייתה נשאלת השאלה מה מברכים, והיו מתעלמים מדברי התוספתא, היינו רואים בכך רמז שאין הלכה כמותה. אבל השאלה בכלל לא נשאלה, וממילא ברור למה התוספתא לא מוזכרת.

כיוון שכך, קשה להוכיח נגד התוספתא, ונראה באופן פשוט שיש לפסוק כמותה, אלא אם נמצא מקור מפורש סותר. כעת ניגש לחפש האם ישנו מקור כזה.

2. הברכות המוזכרות במשנה ובגמרא

במשנה ובגמרא, מופיעות ברכות שחיטת ואכילת הקורבן. האם זה סותר את דברי התוספתא על ברכה כללית? לכאורה אם יש ברכה כללית, הרי זה במקום ברכות פרטיות על כל חלק!

אך עדיין ניתן להסביר שאין סתירה. על האכילה – האכילה איננה חלק מתהליך ההקרבה, אלא שלב נפרד בסופו, לכן לא ניתן להוציא אותה ידי חובה בברכה "להקריב". על השחיטה – ייתכן שזה קשור לכך שהשחיטה כשרה בזר, בשתי פנים: או משום שאדם אחר שוחט, וממילא הוא גם מברך. או משום ש"מקבלה ואילך מצות כהונה", ובעצם יש כאן שתי מצוות שונות! עד השחיטה מצוות האדם המקריב, ומשם ואילך מצות הכוהן המקריב.⁸

ניתן להסביר כך גם את שיטת רש"י, שהזכיר ברכה על הסמיכה ועל תנופת חזה ושוק. ראשית, שתיהן מצוות על האדם המקריב, ולכן תיתכן להן ברכה אחרת. שנית, הן מתקיימות לפני או אחרי מעשה הזבח העיקרי, לכן נראה שלא כלולות בברכה "להקריב".

3. שיטת האבודרהם

המקור הראשון החולק במפורש, ללא ספק, על דברי התוספתא מובא באבודרהם. בהלכות ברכות המצוות ומשפטיהם מביא האבודרהם ציטוט מתשובת ר"ב בן פלאט בעניין ברכות המצוות, וכך הוא כותב:

יש לדעת טעם המצות שמברכין עליהם ושאינן מברכין עליהן. ועל זה שאל הר"ר אברהם בר' יצחק אב בית דין, את הר"ר יוסף בן פלאט, למסור לו מפתח בהן. זה לשון השאלה: צריך אני שתמסור לי מפתח, על אלו מצוות מברך על עשייתן... תשובה: הכי אסתברא לך, דהני מצות עשה דלא מברכין עליהו, לא תליין בחד טעמא בלחוד, אלא כמה טעמי אית בהו... והוא הדין שאין מברכין על השקאת סוטה. אבל על עריפת עגלה מברכין. וכן על הקרבת הקרבנות, ועל סמיכה וזריקה, והקטרת אימורין, ושאר מעשיהן. והוא הדין ליציקת שמן על תנוך און מצורע ועל בהן ידו, ומאי דדמי להו, וכל מעשה מנחות, דהווי מברכין עלייהו.

4. שיטת בה"ג

כפי שראינו, הרמב"ם רומז לבה"ג המונה כל אחת מהעבודות כמצוה בפני עצמה. אם כל עבודה היא מצוה נוספת, בפשטות יש לברך על כל עבודה בנפרד. הרמב"ן שם מצטט אותו

8 החילוק הזה לשתי מצוות נזכר גם בדברי הר"ב שם"ח וה"מגילת אסתר" שם בשורש יב, עיי"ש.

במפורש ואף כותב שלשיטתו **מברכים** על כל אחת ואחת. שיטה זו בפשטות חולקת על דברי התוספתא!

אלא שאחר בקשת המחילה מגדולי עולם הרמב"ם והרמב"ן, יש לתמוה על דבריהם. בה"ג מונה בעשין כך:

(קעב) ומצות נדרים ונדבות ועולות ושלמים, (קעג) וחטא [=חטאת ואשם]. (קפג) מצות כהנים ללמוד לעשות יציקות, (קפד) ובלילות, (קפה) ופיתות, (קפו) מליחות, (קפז) תנופות, (קפח) הגשות, (קפט) קמיצות, (קצ) הקטרות, (קצא) שחיטות, (קצב) ומליקות, (קצג) קבלות, (קצד) והזאות, (קצה) השקיית סוטה, (קצו) ועריפת עגלה, (קצז) טהרת מצורע אדם ובגדים ובתים, (קצח) ונשיאות כפים.

יש להבין בדבריו: מצד אחד הוא מונה את הקורבנות עצמם כמצוה כללית (קעב-קעג; בנפרד מנה גם את קורבן פסח, בכור, פר כה"ג ועוד). ומצד שני נראה שהוא מונה כל אחת מעבודות הקורבן כמצוה בפני עצמה! אז מה הוא סובר, ברכה כללית או ברכות פרטניות?

אלמלא דברי הרמב"ן, היה נראה לי להסביר הסבר פשוט בדבריו: מצוות קפג-קצח הן משפט אחד ארוך שמתחיל במילים "מצות כהנים ללמוד לעשות...". זאת אומרת שהוא בכלל לא מונה את העשייה כמצוה נפרדת לכל חלק, אלא רק את הלימוד! אלא שלמרות דברינו, הרמב"ן ודאי הבין אחרת (ונראה ברמז שגם הרמב"ם הבין כך). נמצא אם כן שבה"ג על פי הסבר הרמב"ן חולק על התוספתא.

5. שיטת הרמב"ם

מה סובר הרמב"ם בעניין הברכות? מצד אחד, במניין המצוות מנה הרמב"ם את העשייה הכללית ולא את הפרטים. מצד שני, ראינו שבהחלט אפשרי לברך כמה ברכות על מצוה אחת. אמנם זה לא פשוט וגם לא נפוץ, אך אפשרי. הרמב"ם כדרכו, מזכיר רק את שתי הברכות שמפורשות במשנה ובגמרא – ברכת השחיטה והאכילה. אך מה לגבי ברכות על שאר חלקי המצוה – כגון הקבלה, ההולכה והזריקה? מפרשי הרמב"ם חולקים בשאלה זו:

---

9 זה נראה גם מכך שהוא מונה גם את השחיטה. כל השורה הזו מועתקת בשלמותה מברייתא במנחות יח.; ושם לא הוזכרה השחיטה. כיוון שמדובר על מלאכות כוהנים זה מובן – הרי שחיטה כשרה בזר. אך אם הנושא הוא ללמוד את עבודות המקדש, כמובן ששחיטה היא מומחיות המצריכה לימוד. עוד ראייה המחזקת את ההבנה הזו היא ההולכה, שאינה נזכרת כאן. אמנם גם בברייתא במנחות ההולכה לא נזכרת במפורש. אך הראשונים תמהים על כך, ומתריצים שהיא כן מופיעה (תוס' שם ד"ה מנין בתירוץ השני, רש"י חולין קלב ע"ב ד"ה המקריב), או שזו רק שיטת ר' שמעון הסובר שהיא אינה מצוה (תוס' שם בתירוץ הראשון). לפי תירוץ אלו, להלכה היה צריך בה"ג למנות אותה בנפרד. אלא שאם מדובר על לימוד מומחיות, ברור שאין מה ללמוד בהולכה.

ה'לב שמח' (שורש יב ד"ה ומ"ש עוד שבכל) כותב שבוודאי לפי הרמב"ם מברכים רק ברכה אחת כללית לכל קורבן: ברכה לכל מצוה.

לעומתו, ה'מגילת אסתר' (שם) כותב: "והברכה על כל אחד ואחד אינה ראייה כי כל חלק מהם יהיה מצוה בפני עצמו, רק כל אחד מהם הוא פועל חלוק מחבירו, ולכן יברך בכל פעם". נראה שהוא סובר שמברכים על כל חלק וחלק, גם לפי הרמב"ם.

ה'משנה למלך' (הל' מעשה הקרבנות א, א) מקשה על ה'לב שמח' שתי קושיות:

א. אם מברכים ברכה אחת, באיזה שלב מברכים אותה? איך נקבע איזה חלק בהקרבת הקורבן חשוב יותר ואיזה חשוב פחות?!

ב. אולי כאשר המצווה מתקיימת על ידי כוהן אחד, ראוי שהוא יברך ברכה אחת; אך כאשר היא מתקיימת על ידי כמה כוהנים, כמו בדרך כלל, ראוי שכל אחד מהם יברך על חלק המצווה שהוא מקיים!

בנוסף, הוא כותב שאין שום הוכחה מן הרמב"ם, לכך שלא סבר לברך על כל חלק של המצווה בפני עצמו. הוא לא מכריע, אך נראה שנוטה לכיוון של ברכה על כל חלק. אולי לשיטתו יש לחלק בין עבודות שונעות על ידי כוהן אחד לעבודות שונעות על ידי כמה כוהנים. למשל אם כוהן אחד גם מקבל, גם מוליך וגם זורק (כפי שנעשה בד"כ), יברך ברכה אחת. וכן בעבודת הכה"ג ביום הכיפורים יברך ברכה אחת בלבד, שהרי הוא עושה לבד את כל מעשי הזבח.

6. שיטת ערוך השלחן

ערוך השלחן מביא הסבר יוצא דופן. לענ"ד החידוש שלו מתאים להסביר גם את שיטת הרמב"ם, למרות שהוא לא כותב זאת במפורש.

הוא נדרש לשאלת הברכה על מצות מעקה (חו"מ תכז, י), ושם הוא מאריך בנושא הברכות. הוא מתייחס לכללי הברכות ולעוד שאלות בנושא, ובין השאר הוא כותב:

ומה שהקשה מהגשה וסמיכה לא ידעתי, והרי אין זה גמר מצוה. דבקדשים תחלת המצוה היא השחיטה ומברך לשחוט הזבח, וסוף המצוה לאכול הקרבן, ומברך באמת בשעת אכילה, כדתניא בתוספתא פסחים פ"י וכן במשנה שם.

ערוך השלחן כותב דבר מיוחד: במצוות הארוכות של קודשים, מברכים שתי ברכות: בתחילת המצווה ובסופה. לפי דבריו, מובן מדוע מוזכרות במשנה ובגמרא רק שתי הברכות

האלו! מפני שבאמת דווקא שם מברכים: בשחיטה, שהיא תחילת המצווה; ובאכילה, שהיא סיום המצווה.¹⁰

בשימת לב לכך שגם הרמב"ם הזכיר דווקא את ברכות השחיטה והאכילה, יתכן להסביר שזו גם שיטת הרמב"ם להלכה, על פי ערוך השלחן.

ז. סיכום והלכה

ראינו שברכות המצוות הן מדרבנן לרוב השיטות, אך יש חולקים. לכל השיטות הן "כהררין התלוין בשערה", ללא מקור מפורט שניתן לדייק ממנו היכן מברכים והיכן לא. אעפ"כ, הראשונים הביאו סברות רבות לחלק היכן מברכים והיכן לא, ונראה שלכו"ע מברכים אף בעבודות ביהמ"ק (אף שלצערנו אין לנו מסורת רצופה מאבותינו בעניין הזה).

לעניין ארבע עבודות הזבח ראינו כי ישנה מחלוקת לכמה מצוות למנותן, ומחלוקת זו כנראה משליכה גם על מספר הברכות. **על פי הבנת הרמב"ם והרמב"ן בדברי בה"ג, הוא פסק שיש כאן הרבה מצוות. לשיטתו, נראה שיש לברך על השחיטה, הקבלה, ההולכה והזריקה, כיוון שכל חלק הוא מצווה בפני עצמה. לשיטת הרמב"ם והרמב"ן (ושמא אף לראשונים שלא הביעו דעתם במפורש), יש כאן מצווה ארוכה. אך גם לשיטתם יש לשאול, האם יש לברך ברכה אחת, או ברכה על כל חלק וחלק.**

ההתייחסויות ההלכתיות למעשה מופיעות בתוספתא, בראשונים ובאחרונים. מן המשנה והגמרא לא מצאנו הוכחה לאחד הצדדים.

התוספתא מזכירה ברכה אחת כללית, ויתכן שרוב הראשונים שלא נקטו עמדה מסכימים לשיטה זו. הלב שמח מסביר שזו גם שיטת הרמב"ם. לשיטה זו, לא נתברר מתו בדיוק מברכים את הברכה הכללית הזו.

לשיטת ערוך השלחן, מברכים שתי ברכות בתחילה ובסוף: האחת בשחיטה, והשנייה באכילה. שיטתו יחידאית, אך ניתן להסביר על פיו את המשניות, הגמרא והרמב"ם.

ר' יוסף בן פלאט המובא באבודרהם פסק כי מברכים על כל עבודה ועבודה. כאמור, לפי הרמב"ם והרמב"ן זו גם שיטת בה"ג. חלק ממפרשי הרמב"ם הסבירו שלמעשה זו גם שיטתו: ה'משנה למלך' וה'מגילת אסתר'.

בפוסקים האחרונים, מצאנו התייחסות משמעותית של הגר"ע יוסף ביביע אומר, המביא בשם ה'נודע ביהודה' שמברכים על כל חלק וחלק.

---

10 למען האמת, דברים אלו מצריכים בירור רב. למה דווקא השחיטה היא תחילת המצווה? מצד אחד, "מקבלה ואילך מצות כהונה" ולא משחיטה! ומצד שני, יש לפניה גם את הסמיכה ועוד? ולגבי הסיום: למה דווקא האכילה היא הסיום ולא זריקת הדם או הקטרת האמורים? וצ"ע.

התלבטות נוספת שעלתה היא במקרה בו כוהן אחד עושה כמה מחלקי העבודה. האם כל הסיבה לברך ברכות שונות היא שכוהנים שונים עוסקים בעבודות, או שגם כוהן אחד יברך את כל הברכות? לפי המשנה למלך, אכן יברך רק ברכה אחת. לעומתו, הגר"ע יוסף מתייחס במפורש לעבודת הכוהן הגדול ביוה"כ (שעובד לבד), ומדבר על כל הברכות. על כן, מובן מדבריו שגם כוהן אחד שעובד ברצף יברך על כל עבודה ועבודה.

נתפלל שבמהרה ישובו פוסקי ישראל לעסוק בסוגיות אלו למעשה, ואני מקווה כי המאמר יהיה להארת עיניים לבירור המסקנות ההלכתיות. ובעז"ה, נזכה בקרוב לשוב לברכה האמיתית היוצאת מבית חיינו:

רבי יאשיה אומר... הרי הוא אומר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך". "בכל מקום" סלקא דעתך? אלא מקרא זה מסורס הוא, "בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתיך" – שם "אזכיר את שמי". והיכן אבוא אליך וברכתיך? בבית הבחירה. שם אזכיר את שמי, בבית הבחירה. (סוטה לח ע"א)

כלי

המקדש

